

Elif Şafak

IZDAVAČ**buybook**

Radićeva 4, Sarajevo

Tel: + 387 33 550-495

Fax: + 387 33 550-496

redakcija@buybook.ba

www.buybook.ba

ZA IZDAVAČA

Damir Uzunović

Goran Samardžić

NASLOV IZVORNIKA

How to Stay Sane in an Age of Division, Elif Şafak

Copyright © Elif Shafak, 2020

Copyright © za bosanski jezik Buybook, 2020.

Sva prava pridržana. Nijedan dio ove knjige ne smije se reproducirati u bilo kojem obliku bez prethodnog dopuštenja izdavača.

UREDNIKA

Ida Hamidović

PREVOD S ENGLESKOG

Jovana Šego

LEKTURA I KOREKTURA

Sanela Topčić

LAYOUT

Boriša Gavrilović

DIZAJN NASLOVNICE

Aleksandra Nina Knežević

ŠTAMPA

Dobra knjiga, Sarajevo

Elif Şafak

KAKO OSTATI
PRI PAMETI U
DOBA PODJELA

S engleskog prevela Jovana Šego

Sarajevo, 2020.

Bio je to moj prvi dan u Istanbulu, prohladno septembarsko veče, sad već prije mnogo mjesecvih mijena. Mlada i s ambicijom da postanem spisateljica, doselila sam se u grad u kojem nisam nikog poznavala, slijedeći neki instinkt koji niti sam znala prepoznati niti sam ga mogla izdati, unajmila sam stančić u jednoj od njegovih najskučenijih, najhaotičnijih i najkosmopolitskijih četvrti, u blizini trga Taksim. Iz čajdžinice s druge strane uske ulice mogla sam čuti kotrljanje kockice za tavlu po drvenoj ploči i krike galebova koji su se strmoglavljivali i pecali sendviče

iz ruku neopreznih prolaznika. Ali sad, kasno u noći, čajdžinica je zatvorena, a galebovi počivaju na krovovima. Na mojim prozorima nije bilo zavjesa niti roletni i okupana blijedom svjetlošću ulične svjetiljke ispred njih, sjedila sam na kartonskoj kutiji punoj knjiga i papira i slušala zvuke neusnulog grada. Mora da sam bila zadrijemala jer me je probudila glasna vika.

Pogledala sam kroz prozor i ugledala je kako hoda ulicom, ljutito šepajući i u jednoj ruci noseći cipelu slomljene potpetice dok je tvrdoglavo balansirala na drugoj. Na sebi je imala kratku suknju i svilenu bluzu. Visoka transrodna žena. Znala sam da je ta četvrt dom seksualnim manjinama, s obzirom da je to relativno liberalan dio grada, iako su im životi i egzistencija konstantno bili zasjenjeni društvenim predrasudama i sistematskom diskriminacijom. Bez drugih mogućnosti zaposlenja, mnogi pripadnici lokalne transrodne zajednice ili su se prostituisali po ulicama ili su bili zaposleni u kafićima, klubovima i krčmama koji su činili noćnu ekonomiju Istanbula.

Na samo prepješaj hoda, u dijelovima grada koji su prolazili kroz ubrzanu džentrifikaciju, bili su izloženi policijskoj brutalnosti, ali je u mojoj ulici, u *Kujundžiluku*, još uvijek postojala poprilično blisko povezana i ponosna zajednica.

Dok mi je prolazila ispod prozora, čula sam je kako priča sama sa sobom i uspjela sam pohvatati nekoliko riječi njenog monologa. Neko se – moguće neki ljubavnik, moguće cijeli grad – prema njoj ponio loše, nefer. Bila je tužna, ali je još više bila ljuta.

Počelo je kišiti, kapljice su padale sve brže,
kap kap kap.

Eho jedne štikle odjekivao je kaldrmom,
tap tap tap.

Posmatrala sam je sve dok nije zamakla iza ugla na kraju ulice. Nikad prije nisam vidjela tako očigledno slomljenu ženu, a koja je ipak tvrdoglavo gurala naprijed. Grizla me je savjest što nisam otvorila prozor i zovnula je, pitala je

li dobro. Bilo me je i stid jer je moja prva reakcija bila da se povučem u sigurnost svog stana kao da sam se prepala da bi njena melanholija mogla biti prelazna. U pamćenju su mi ostale urezane sličnosti i razlike. Imala sam osjećaj da njena usamljenost nije ništa drugačija od moje. S druge strane, moja sramežljivost je bila puka suprotnost njenoj odvažnosti. Njoj je Istanbula bila puna kapa, a ja ga još nisam bila ni počela otkrivati. Ali što je još važnije, ona je bila snažan borac, a ja samo puki posmatrač.

Mnogo godina je prošlo otad. Više ne živim u Istanbulu. Ali danas, dok za svojim radnim stolom u Londonu sjedim kako bih pisala o našem polariziranom i problematičnom svijetu, zatičem sebe kako se prisjećam tog trenutka, prisjećam se nje i zatičem se kako razmišljam o bijesu, usamljenosti i boli.

Pandemija. Kako se koronavirus širio zemaljskom kuglom, ubijajući na stotine hiljada ljudi, ostavljajući milione ljudi bez posla i prekinuo život kakav smo poznavali, u javnim parkovima diljem Londona počeli su se pojavljivati natpisi na pločama. “Kad sve ovo bude gotovo, kako želite da svijet bude drugačiji?”, postavljeno je pitanje u natpisu. Šta je trebalo značiti *sve ovo* nije bilo objašnjeno u pitanju; od prolaznika se očekivalo da sami smisle šta se time impliciralo – ovaj nagli prekid svakodnevnice rutine, ovaj osjećaj da smo upali u grotlo neizvjesnosti i straha od onog što dolazi, ova velika globalna zdravstvena kriza s dugoročnim ekonomskim, socijalnim, a moguće i političkim posljedicama, ovaj tunel kroz koji mi, čovječanstvo, moramo proći bez olakog pretpostavljanja o tome kako će i kad završiti ili hoće li u bliskoj budućnosti opet izbiti još koja pandemija virusne bolesti.

Table su namjerno ostavljene prazne kako bi ispod pitanja ljudi mogli pisati svoje odgovore, i mnogi su to i činili. Od svih, nabrzinu

naškrabanih, komentara, jedan me se posebno dojmio. Neko je urezao boldiranim slovima “Želim da me se čuje”.

Kad sve ovo završi, želim živjeti u drugačijem svijetu u kojem će me se čuti.

Bio je to lični vapaj. Ali, u mnogo čemu, zvučao je i kao kolektivni vapaj.

“Ko bi, da kriknem, ko bi me čuo iz četa anđeoskih?”, upitao je pjesnik i romanopisac Rainer Maria Rilke u svojim *Devinskim elegijama*¹, napisanim i objavljenim u prvim dekadama dvadesetog vijeka. Bila su to drugačija vremena. Danas, u dvadeset i prvom vijeku, u duboko podijeljenom i sve više zamršenom svijetu, koji vapi za dostojanstvom i jednakošću, obuzetom brzinom promjena i ubrzanjem tehnologije, osjećaj koji svi dijelimo je: “Ko bi, da kriknem, ko bi me čuo iz četa ljudskih?”

Ljudi koji imaju štošta za reći, drugačiju priču za ispričati, često to ne čine jer se plaše da će njihove riječi naići na zaglušene uši. Osjećaju se

¹ Preveo Branimir Živojinović, Rad, Beograd, 1969. (prim. ur.)

izostavljeno iz političke moći i, u velikoj mjeri, iz političkog i građanskog djelovanja. Sve i kad bi svoje žalbe uzvikivali s krova Westminster – ili u Brüsselsu, Washingtonu ili New Delhiju – sumnjaju da bi to imalo i najmanjeg uticaja na javni poredak. Ne samo uprava i vlast, moć i bogatstvo, već i podaci i znanje sve više su koncentrisani u rukama manjine – pa se sve veći broj građana osjeća izostavljeno, ne toliko zaboravljeno koliko uopšte neprimijećeno. Kako njihovo razočarenje postaje sve dublje, tako raste razočarenje i u one najosnovnije institucije. Više od polovine ljudi koji danas žive u demokracijama kažu da se njihov glas “nikad” ili “rijetko” čuje.² Ako je to opšte raspoloženje u relativno demokratskim zemaljama, zamislite koliko bi taj postotak bio veći u autoritativnim režimima u kojima nema transparentnosti i u kojima je apsolutno svaki narativ nametnut odozgo, a svaki oblik neslaganja ugušen. Kad se svi sastave, to

² Istraživanje koje je provela Dalia Research, Fondacija Alliance of Democracies i Rasmussen Global, 2018.

je mnogo ljudi bez glasa. A najveća ironija je u tome što se sve to događa u vrijeme kad bismo mi kao ljudski rod – bez obzira na rasu, spol, vjeru, klasu ili etničku pripadnost – trebali biti povezani i empatičniji i slobodniji nego ikad prije, s daleko više mogućnosti da se izrazimo na raspolaganju nego što su naše bake i djedovi mogli i sanjati, uzimajući u obzir širenje i digitalnih i medijskih platformi. Kako je onda moguće da se u doba društvenih mreža, od kojih se očekivalo da će svima pružiti jednak glas, toliko mnogo ljudi osjeća bez glasa?

Biti lišen glasa znači biti lišen upravljanja vlastitim životom. Također znači i polako, ali sistematično se otuđivati od vlastitih puteva, borbi i unutrašnjih transformacija, i na najsubjektivnija iskustva počinjati gledati kao tuđim očima, nekim pogledom izvana. “Nema veće agonije od nošenja u sebi neizrečene priče”, napisala je pjesnikinja, spisateljica i aktivistica za građanska prava Maya Angelou. U sadašnjim okolnostima, iz dugog niza razloga, sličnu agoniju doživljavaju

mnogi ljudi diljem planete, na Istoku i na Zapadu, na Sjeveru i Jugu.

Priče nas zbližavaju, neizrečene priče nas razdvajaju.

Satkani smo od priča – onih koje su se desile, onih koje se dešavaju u ovom trenutku i onih koje su u potpunosti oblikovane u našoj mašti kroz riječi, slike, snove i beskrajni osjećaj zapitanosti nad svijetom oko nas i načinom na koji funkcioniraju. Neuljepšane istine, najdublja razmišljanja, djelići sjećanja, nezacijeljene rane. Stoga, ne biti u mogućnosti ispričati svoju priču, biti ušutkan, znači biti dehumaniziran. Udara na samu egzistenciju čovjeka; tjera ga da preispituje vlastiti zdrav razum, valjanost njegove verzije događaja. Stvara u nama duboku i egzistencijalnu tjeskobu.

Kad izgubimo glas, nešto u nama umre.

Kad sam krenula u prvi razred osnovne škole u Turskoj, bilo mi je teško naučiti da pišem. Razlog